

tuk nevezni, de ez talán nem jó elnevezés. Azért nem, mert álomvilágra emlékeztet bennünket, amilyenről a költőknek szabad beszélni, de amely a valóságban nincs meg. Ennek a helynek ismertetője, különlegessége az, hogy benne nem az ember, hanem *Isten*, az *Úr*... minden! Övé ott az első és utolsó szó. Oh, töröljük ki a színeket és képeket, melyekkel nem a biblia, hanem a mi emberi képzeletünk a paradicsomot felékesítette. Hallgassunk arra, amit a biblia mindig mond, egyszer, kétszer, négyszer, hatszor mondja... és Isten az *Úr* ülte... és Isten az *Úr* engedé... és Isten az *Úr* vette... és Isten az *Úr* megtiltotta... és Isten az *Úr* mondotta... Ez, egyedül ez a paradicsom, ez a hatalmas, egyedülvaló szuverenitás, hogy Isten az *Úr*, itt minden, ... itt van, mint akitől minden származik, aki felé minden törekszik, akiben minden él. Isten *Úr*, Isten király, Isten akar, Isten tesz, Isten vesz, Isten ad... így kalapál át az egész történeten. Isten az *Úr* és az ember és föld s minden teremtmény neki van alárendelve: ez az igazi tartalma ennek a történetnek. Nincsen semmi a teremtő és teremtmény között, ami az egyyelélt megakadályozná. El tudjuk-e gondolni, mi ez és mit jelent ez? Nem! Mert mi nem tudunk már semmit arról. Ez a mi idegenségünk, tovatűnése a paradicsomnak, ez a mi nyomorúságunk és terhünk, ez a mély, mély, sötét árnyék, mely visszavonhatatlanul végighúzódik létünk, földünk, természet, történelem felett. Elszakadtunk attól, amik kezdetben Isten jóságából voltunk.

De halljuk tovább a bibliát! Tudja, amit mi többet nem tudunk. Figyeljünk csak oda! Amit a paradicsom története az első emberről és életéről mond, az nem valami tökéletes állapot, nem álomország. Egyszerű valóságot ír le, félreismertetlenül a mi emberi hazánkat, a földet, amit minden bennelévőkkel együtt jól ismerünk, az embert, azt a valóságos embert, amilyenek mi vagyunk. De figyeljünk csak arra, ahogyan ez az ember a parancsot kapja a kert minden fájának gyümölcséből szabad enned, de egy fának gyümölcséből ne egyél. Ha eszel, meghalsz. Az ember tehát bizonyos körülmények között vétkezhetik és meghalhat. De természetesen a voltaképpen fontos az, hogy neki egyszerűen nem *kell* vétkeznie és nem *kell meghalnia*. Hanem — és itt ismét az előtt az egészen más előtt állunk, akitől elszakadtunk — ő engedelmeskedhetik Istennek, elkerülheti a bünt, *élhet*, élhet olyan igazi életet, mely az

élet nevet megérdemli, melyen nem vonul végig a halál félelmes árnyéka; életet, amely semmi más, mint tiszta, teljes élet. Ebben az életben már *itt van Isten*, mint *Úr*; ez az élet akkor élet, ha Isten előtt, Istenben és Istennel folyik, éppen azért teljesen más, mint amit mi életnek nevezünk. Annyira más, hogy ezzel az élettel szemben más élet nics, mert ez az Isten kezeiből kapott élet; itt, ebből hiányzik a bűn és halál, a mi életünket megkötő bilincsek. Ez a megfoghatatlan, amit nekünk e történet hirdet, hogy van lehetőség az életre, a félelmes és mindnyájunk felett ott levő kényszer *nélkül*: a halál és bűn kényszere nélkül. Ott, ahol az ember valóban Isten előtt él, ott, ahol Isten azt tehet velünk, amit akar, ott, ahol az ember az, akinek Isten akarja, gyermek, engedelmes gyermek, ott, — ott van ez az élet.

Mi már nem tudjuk megítélni, hogy mit jelent ez: szabad nem vétkezni. *Nekünk kell* vétkeznünk. Napról-napra, óráról-órára olyan dolgokat teszünk, amit nem kellett volna tennünk és tesszük mégis, mert másképp nem tehetünk, mert rabok vagyunk. Ki ne tudna közülünk erről az emberi tehetetlenségről, amikor az ember nem teheti azt, amit szeretne. Ki ne tudna azokról a szomorú órákról, amikor nem voltunk másra képesek, mint hogy szégyeljük magunkat, hogy semmire sem vagyunk képesek. A paradicsom történetében ez másképp áll előttünk. Ennek nem így kellene lennie. Ádám és Éva nem szégyelték magukat. Van egy lehetőség — Istenben — amikor vétkezni nem kell. Ettől a megfoghatatlan valóságtól vagyunk elválasztva, mintegy mély tenger által. S azért szégyeljük magunkat oly erősen, mert tudjuk, hogyha Isten a mi életünkben is ott volna, szabadok volnánk a büntől és szeméremtől. Ha!... Igen, ha!... De nekünk ezután is vétkeznünk kell. És meg kell halnunk. Feltartóztatlanul halandunk mindnyájan ama pillanat felé, amikor életünk kialszik. S ki ne venné észre, hogy azért alszik ki, mert a mi életünk sohasem volt igazi élet? Ha az volna, hogy aludhatna ki? De miért nincs igazi élet? Talán Isten a hibás, aki teremtette? Kontárkodott Isten, amikor minket teremtett? Vagy talán mi vagyunk hibásak? És a mi bűnünk lát napvilágot a halálban? Ha ez így van, ki ne félne a haláltól? És halljuk ismét a paradicsom történetéből: ennek nem így kellene lennie. A halálnak nem kellene halálnak lennie, mert a halál, ahogy ismerjük, eredetileg nincs benne a te-